

○ بررسی وضعیت کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان و ارائه پیشنهادهایی برای بهینه‌سازی آنها (پایان نامه کارشناسی ارشد)
○ استاد راهنما: دکتر علی شکویی
○ پژوهشگر: عنایت‌الله جزایری
○ دانشگاه تهران، ۱۳۸۰

معرفی پایان نامه
مؤلف: علی شکویی

کودکان کتابخانه

○ محبوبه معمار طلوعی
کارشناس ارشد کتابداری کتابخانه
دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران

علاوه بر این، دانشگاه پیام نور نیز شش مرکز آموزشی در شهرهای آبادان، اهواز، خرمشهر، دزفول، بهبهان و سوسنگرد دارد.

در قسمت تاریخچه تأسیس کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان آمده است: در سال ۱۳۴۴ شمسی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان تأسیس شد. هدف آن در بدو تأسیس فقط تشکیل و ایجاد کتابخانه برای کودکان و نوجوانان در نقاط مختلف کشور بود. ولی نیازهای مختلف اجتماعی و فرهنگی جامعه و کمبود مواد و منابع در زمینه ادبیات کودک و نوجوان، کانون را بر آن داشت که دامنه فعالیت‌های خود را در زمینه امور هنری و فرهنگی نیز گسترش دهد و اقدام به تشکیل کلاسهای مختلف فرهنگی و هنری برای کودکان و نوجوانان کند.

پس از پیروزی انقلاب و تأسیس نظام جمهوری اسلامی، شورای انقلاب در تاریخ ۵۹/۲/۳۱، اساسنامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان را مورد بازنگری قرارداد این اساسنامه هدف از تشکیل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان را ایجاد امکانات لازم جهت رشد و پرورش فکری و ذوقی کودکان و نوجوانان و کمک به شکوفایی استعدادها و ارزشها و نظام تعلیم و تربیت اسلامی دانسته است.

سن مخاطبان یا اعضای کانون کودکان و نوجوانان

از اعضای جامعه را به عهده دارند. این پژوهش پاسخگوی سوالاتی است مانند: این کتابخانه‌ها در چه وضعیتی هستند؟ آیا وظایف خود را به خوبی اجرا می‌کنند. روش پژوهش، پیمایشی است و جامعه مورد مطالعه این تحقیق تمامی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان یعنی جمعاً ۴۱ کتابخانه است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از طریق پرسشنامه و مصاحبه جمع‌آوری شده است. یافته‌ها به کمک نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS تجزیه و تحلیل شده است.

محقق در فصل دوم استان خوزستان را چنین توصیف کرده است: در استان خوزستان تعداد ۸۵ کتابخانه عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی وجود دارد. همچنین در این استان ۱۶ سالن سینما و یک مرکز رادیویی و دو مرکز رادیو و تلویزیونی وجود دارد. مرکز رادیویی در دزفول مستقر است و دو مرکز رادیو تلویزیونی، یکی در شهر اهواز (مرکز استان) و دیگری در شهر آبادان به تولید و پخش برنامه در سطح استان مشغول هستند. در استان خوزستان بجز دانشگاه آزاد اسلامی که در شهرهای مختلف شعبه دارد، دو دانشگاه دولتی نیز واقع است: یکی دانشگاه شهید چمران (اهواز) و دیگری دانشگاه صنعت نفت که این دانشگاه در شهر آبادان است.

این پژوهش به بررسی شرایط فیزیکی، موقعیت جغرافیایی و اجتماعی، وسایل و تجهیزات، نیروی انسانی و... کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان خوزستان می‌پردازد و در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل اول در مقدمه گفته شده است: «کودکان و نوجوانان آینده‌سازان فردای هر جامعه‌ای به حساب می‌آیند و هر کشوری برای عزت و سربلندی خود، نیاز به سرمایه‌گذاری جهت پرورش فکر و روح این گروه از جامعه و به فعلیت درآوردن استعدادهای بالقوه آنان دارد. جامعه‌ای که در قبال کودکان و نوجوانان خود احساس تکلیف نکند و برای آینده آنان فکری نکند و تدبیری نیندیشد، در واقع شکست و اضمحلال خود را رقم زده است. یکی از راههای سرمایه‌گذاری، تقویت و افزایش مراکز فرهنگی می‌باشد تا کودکان بتوانند با استفاده از این مراکز، در کنار آموزش رسمی، نیروهای درونی و خلاقیت خود را شکوفا کنند.» سپس بیان کرده است: «کتابخانه‌ها هستند که با داشتن منابع و مجموعه‌ای غنی از علوم مختلف می‌توانند کودکان و نوجوانان را در رسیدن به این هدف کمک و یاری نمایند.»

کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان تقریباً تنها کتابخانه‌های کودک و نوجوان در ایران به شمار می‌آیند که وظیفه خدمت‌رسانی به این گروه

کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان تقریباً تنها کتابخانه‌های کودک و نوجوان در ایران به شمار می‌آیند که وظیفه خدمت‌رسانی به این گروه از اعضای جامعه را به عهده دارند

در فصل سوم پژوهشگر به مشخصات فیزیکی کتابخانه‌ها، موقعیت جغرافیایی و اجتماعی کتابخانه‌ها، وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ها، نیروی انسانی، وضعیت مجموعه کتابخانه‌ها، سازماندهی (فهرست‌نویسی و رده‌بندی)، اعضاء و خدمات، فعالیت‌های فرهنگی و هنری و نظریات و پیشنهادهاى مسئولان کتابخانه پرداخته است.

وی باتوجه به درصدهایی که از تحقیق خود به دست آورده نمودارهایی ترسیم کرده است.

پژوهشگر طی تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که از تعداد ۴۱ کتابخانه موجود در استان، فقط ۶ کتابخانه قبل از پیروزی انقلاب تأسیس شده است و ۳۵ کتابخانه دیگر بعد از انقلاب تأسیس شده است. اولین و قدیمی‌ترین کتابخانه کانون در استان، کتابخانه شماره ۱ اهواز است که در سال ۱۳۴۷ تأسیس شده است و ۳۳ سال قدمت دارد و جدیدترین کتابخانه، کتابخانه بخش هفتگل است که در سال ۱۳۸۰ تأسیس شده است.

کتابخانه شماره ۲ شهر بهبهان با ۷۵ متر زیر بنا کمترین مترمربع مساحت را در میان تمام کتابخانه‌ها دارد. فقط یک کتابخانه (کتابخانه شهر رامهرمز) ساختمانی دو طبقه دارد.

یافته‌های پژوهش بیانگر این مطلب است که ۲۰

نکته قابل ذکر این است که شعبه‌های متعدد کانون پرورش با عنوان مرکز فرهنگی و هنری نام برده می‌شوند نه کتابخانه.

در واقع، کتابخانه بخشی از این مراکز به حساب می‌آید.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه بزرگی دارد به منزله کتابخانه مرجع که محل آن در تهران است. این کتابخانه شامل بخشهای عمده زیر است:

۱. کودک و نوجوان، ۲. امانت، ۳. مرجع، ۴. نشریات، ۵. خدمات فنی.

موجودی کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان که کتابخانه‌ای تخصصی در موضوع کودک و نوجوان در ایران است تا پایان فروردین ماه ۱۳۷۹، ۵۲۳۲۵۰۰۰ جلد کتاب، ۱۲۸ عنوان نشریه فارسی، ۶۵ عنوان نشریه غیرفارسی بوده است. این کتابخانه ماهنامه‌ای با عنوان ماهنامه کتابخانه مرجع منتشر می‌کند.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در هر استان یک کانون زبان دارد که زیر نظر دفتر مدیریت همان استان به تشکیل کلاسهای آموزش زبان انگلیسی برای عموم علاقه‌مندان اقدام می‌کند و هیچ محدودیت سنی برای افراد شرکت‌کننده در این کلاس‌ها وجود ندارد.

بین ۷ تا ۱۷ سال قید شده است. ساختار سازمانی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به این شکل است: یک نفر مدیرعامل در رأس سازمان و ۴ معاون که عبارتند از:

۱. معاون پژوهشی
 ۲. معاون تولید و پشتیبانی هنری
 ۳. معاون فرهنگی
 ۴. معاون اداری و مالی
- در کنار معاونتها، پستی به نام مدیریت فروش و اشتراک قرار دارد که همچون معاونت‌ها، مستقیم زیر نظر مدیرعامل است. کتابخانه‌های کانون پرورش زیر نظر معاونت فرهنگی اداره می‌شوند.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در مراکز خود فعالیت‌های دیگری نیز در کنار کتابخانه‌ها با عنوان فعالیت‌های فرهنگی و هنری به عمل می‌آورد به شرح زیر: قصه گوئی، شعرخوانی، روخوانی کتاب، معرفی کتاب، بحث کتاب، معرفی شخصیت، معرفی سرزمین، معرفی وقایع و ایام، بازی و سرگرمی، اجرای نمایش عروسکی و... فعالیت‌های خاص هنری مثل: نقاشی، خوشنویسی، سفالگری نمایش و فعالیت‌های خاص ادبی مثل: آموزش شعر و قصه‌نویسی و... فعالیت‌های خاص اسلامی مثل: آشنایی با قرآن و حدیث، آشنایی با احکام و... است.

از مجموع کتابخانه‌های کانون فقط یک کتابخانه از برگه‌دان استفاده می‌کند. سایر کتابخانه‌ها قفسه‌های کتاب را برحسب موضوع کتب تقسیم کرده و نام آن موضوع را بالای هر قفسه نوشته‌اند

در فصل چهارم پیشنهادهای زیر ارائه شده است: در صورت امکان فضای کتابخانه‌هایی که کمبود جا دارند، گسترش یابد و در کنار هر کتابخانه، بیرون از فضای کتابخانه، محلی به فروش محصولات تولید شده کانون اختصاص یابد. فضای داخل کتابخانه‌ها به دو بخش مجزای کودک و نوجوان تقسیم شود و کتابخانه‌ها به وسایل ایمنی و حفاظتی لازم در مقابل حوادث مختلف مجهز شوند. همچنین کتب تمام کتابخانه‌ها فهرست‌نویسی و برگه‌دان تهیه شود. دوره‌های آموزش کوتاه مدت و بلندمدت کتابداری تدارک دیده شود و با افزودن کتب مرجع، این بخش از کتابخانه‌ها غنا یابد. مجلات و نشریات ادواری به طور منظم و مستمر برای کتابخانه‌ها ارسال شود. مجموعه کتابخانه و جین شود، کتابخانه‌ها در سه فصل از سال راکد و خلوت‌اند. از این رو، برای از بین بردن این رکود، از اولیای کودکان جهت آمدن به کتابخانه دعوت کنند. همچنین نمایشگاه‌های مختلف برگزار کنند و ابزارهای لازم جهت اجرای فعالیتهایی نظیر آموزش عکاسی، نجوم و... به کتابخانه‌ها ارسال شود. بعد از پیشنهادها، فهرست منابع، بیوسته‌ها، نمونه پرسشنامه، چکیده به انگلیسی و صفحه عنوان به انگلیسی آمده است.

غیر از مجله و بعضاً روزنامه، منبع دیگری ندارد. ولی مدیریت کانون پرورش استان تعدادی فیلم ویدئویی (۲۴۲ حلقه) و فیلم (۳۵ میلیمتری (۶۳حلقه) نگهداری می‌شود که اینها را مراکز استان به نوبت به امانت می‌برند. فرهنگنامه‌ها بیشترین سهم را در موجودی کتب مرجع کتابخانه‌ها دارند. قفسه‌بندی مخزن کتابخانه‌ها به صورت باز است و کودکان و نوجوانان می‌توانند کتابها را ببینند و انتخاب کنند. از مجموع کتابخانه‌های کانون فقط یک کتابخانه از برگه‌دان استفاده می‌کند. سایر کتابخانه‌ها قفسه‌های کتاب را برحسب موضوع کتب تقسیم کرده و نام آن موضوع را بالای هر قفسه نوشته‌اند. محقق نحوه ارائه خدمات کتابخانه‌ها به استفاده‌کنندگان را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌است که شلوغ‌ترین فصل فعالیت کتابخانه‌ها تابستان است که علت آن تعطیلی مدارس و فراغت بچه‌ها از درس و مدرسه است. ساعات کار کتابخانه‌ها، در تابستان فقط صبح و در سایر فصول هم صبح و هم عصر است. رایج‌ترین فعالیت در کتابخانه، قصه گویی (۹۵ درصد)، شعرخوانی (۹۳ درصد)، آموزش قرآن و حدیث (۹۳ درصد) است.

کتابخانه یعنی ۴۹ درصد در قسمتی از شهر که دارای درآمد متوسط هستند واقع شده‌اند. ۱۶ کتابخانه (۳۹ درصد) در پایین شهر و ۱۵ کتابخانه (۳۷ درصد) در مرکز شهر واقع شده‌اند. همچنین ۳۶ کتابخانه (۲۸ درصد) در پارک مستقر است. این موضوع می‌تواند کمک مؤثری باشد در جذب کودکان و نوجوانانی که به همراه خانواده‌های خود به پارک می‌روند. از نظر وضعیت نور و روشنایی، ۲۵ کتابخانه (۶۱ درصد) وضعیتی مناسب ۱۴ کتابخانه (۳۴ درصد) وضعیتی نسبتاً مناسب و ۲ کتابخانه (۵ درصد) نامناسب دارند. ۷۱ درصد از کتابخانه‌ها در مقابل حوادثی چون سرفقه، آتش‌سوزی و... ایمن نیستند. هیچ کتابخانه‌ای برای انجام کارهای خود از رایانه استفاده نمی‌کند؛ اما چون فعالیتهای فرهنگی و هنری دارند، بیشتر کتابخانه‌ها از وسایل سمعی و بصری برخوردار هستند. نیروهای شاغل در کتابخانه‌های کانون مدرک دیپلم دارند و فاقد پست و سمت کتابدار هستند. در بین کتابخانه‌های کانون پرورشی فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه شهرستان هفتگل با ۲۹۵۳ جلد کتاب کمترین موجودی و کتابخانه شماره ۱ شهرستان اهواز با ۱۳۷۷۹ جلد کتاب بیشترین موجودی را دارد. از نظر داشتن منابع کتابخانه‌ای، هیچ کتابخانه‌ای به